

Kľúčové momenty vývoja, súčasná podoba a inštitucionálne zabezpečenie medzinárodnoprávneho režimu kozmického priestoru a nebeských telies

Key Moments of Development, Present Shape and Institutional Support of International Legal Regime of Outer Space and Celestial Bodies

Juraj Jankuv

Abstract: *This study aims to identify and to analyse key moments of evolution, present form, and even institutional support of international regime of outer space and celestial bodies in the spirit of existing customary, treaty, and non-binding soft law norms of international public law. These analyses will allow us to identify the most important problems and challenges of international cosmic law as one of the youngest sub-sections of international public law.*

Key Words: *International Public Law; Outer Space; Celestial Bodies; International Organisations; International Organs.*

Abstrakt: *Cieľom tejto štúdie je identifikovať a analyzovať kľúčové momenty vývoja, súčasnú podobu, ako aj inštitucionálne zabezpečenie medzinárodnoprávneho režimu kozmického priestoru a nebeských telies v duchu existujúcich obyčajových, zmluvných i nezáväzných soft law noriem medzinárodného verejného práva. Tieto analýzy umožnia identifikovať najdôležitejšie problémy a výzvy medzinárodného kozmického práva ako jedného z najmladších pododvetví medzinárodného práva verejného.*

Kľúčové slová: *Medzinárodné právo verejné; kozmický priestor; nebeské telesá; medzinárodné organizácie; medzinárodné orgány.*

Úvod

Kozmický priestor, alebo aj vesmírny priestor je označenie, ktoré sa používa pre oblasť vo vesmíre, kde sa nenachádza žiadna atmosféra (v kontraste s pojmom vzdušný priestor). Všeobecne sa ako kozmický priestor označujú všetok priestor, ktorý je mimo prirodzeného alebo umelého vesmírneho telesa, či kozmické prostriedky; ide o označenie vonkajšieho

prostredia vo vesmíre. V tejto oblasti sa vyskytuje takmer dokonalé vákuum (tzv. vesmírne vákuum). Predpokladá sa, že na jeden m³ prislúcha jeden atóm hmoty, pričom pri viac než 99 % ide o atómy vodíka (tzv. vodíková plazma), v ostatných prípadoch o atómy hélia; ťažšie atómy sa vyskytujú už len veľmi zriedka. Až v niekoľkých posledných rokoch, keď boli objavené temná hmota a temná energia, bolo spočítané, že vesmírny priestor obsahuje väčšinu temnej hmoty (asi 85 % oproti „normálnej“ hmote). Okrem extrémne malého počtu atómov obsahuje vesmírny priestor aj niektoré subatomárne častice, ako sú napríklad neutrína. Vesmírnym priestorom sa môžu tiež šíriť elektromagnetické žiarenia s rôznou intenzitou energie, respektíve vlnovou dĺžkou, rovnako, ako do neho môžu hviezdy chrliť tzv. slnečný vietor alebo hmotu tvorenú ťažšími atómami pri výbuchu supernov.¹

Potreba vytvorenia právneho režimu využívania kozmického priestoru a nebeských telies sa objavila po vypustení prvých družíc, sond a kozmonautov do vesmíru. Postupným vývojom sa v uvedenej oblasti sformovalo úplne nové, a súčasne jedno z najmladších odvetví medzinárodného práva – medzinárodné kozmické právo.

Cieľom predloženej štúdie je identifikovať a analyzovať kľúčové momenty vývoja a súčasnú podobu medzinárodnoprávneho režimu kozmického priestoru a nebeských telies (medzinárodného kozmického práva) v duchu existujúcich obyčajových, zmluvných a soft law noriem medzinárodného verejného práva a identifikovať existujúce medzinárodné orgány a organizácie s pôsobnosťou v oblasti medzinárodného kozmického práva. Tieto analýzy nám umožnia identifikovať najdôležitejšie problémy a výzvy medzinárodného kozmického práva ako jedného z najmladších pododvetví medzinárodného práva verejného.

Kľúčové momenty vývoja medzinárodnoprávneho režimu kozmického priestoru a nebeských telies

Medzinárodnoprávny režim kozmického priestoru sa vyvíjal postupne od roku 1957. Vo vede medzinárodného práva sa vyskytujú pokusy o načrtnutie jeho periodizácie, s charakterizáciou jednotlivých období jeho vý-

¹ Bližšie pozri Kozmický priestor. In: *Astronomia-on-net* [online]. 2012-10-31 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://astronomia-on-net.webnode.sk/news/kozmiccky-priestor/>.

voja.² Klúčové momenty vývoja predmetného režimu je však možné identifikovať i bez osobitnej periodizácie v kontexte aktivít medzinárodného spoločenstva v kozmickom priestore.

Medzinárodné kozmické právo začalo proces svojho vzniku v tzv. medzinárodnom geofyzikálnom roku 1957, konkrétne 4. októbra 1957, keď bývalý Sovietsky zväz vypustil prvú družicu Zeme Sputnik 1. Do kozmu bol teda vypustený nový predmet, kvalitatívne iný ako lietadlo. To bol *prvý kľúčový moment*, ktorý ovplyvnil formovanie medzinárodnoprávného režimu kozmického priestoru. Štáty mali, podľa všeobecných zásad medzinárodného práva, možnosť protestovať, a tým zároveň obhajovať svoj vzdušný priestor. Žiaden štát však neprotestoval, napriek tomu, že každý kozmický let bol vopred oznámený. V období rokov 1958 až 1968 sa počet vypustených rakiet, družíc a iných kozmických telies prudko zvýšil; štáty prestávali postupne oznamovať tieto činnosti vopred, a keďže ostatné štáty znova neprotestovali, začalo sa presadzovať presvedčenie štátov, že *nad vzdušným priestorom existuje iný, odlišný a kvalitatívne nový druh priestoru nazvaný kozmický priestor a že lety v tomto priestore nenarušujú zvrchovanosť štátov*.³ V nadväznosti na uvedené presvedčenie štátov sa sformovalo *obyčajové pravidlo slobody výskumu a využívania kozmického priestoru*. Následne sa sformovalo i *obyčajové pravidlo zákazu privlastnenia si kozmického priestoru*. Niektoré štáty si však aj napriek tomu nárokovali na vlastníctvo prírodných komponentov nachádzajúcich sa na geostacionárnej dráhe nad ich štátnym územím. V tzv. *Bogotskej deklarácii* z roku 1976 tak urobili niektoré rovníkové štáty (Brazília, Ekvádor, Indonézia, Keňa, Kolumbia, Kongo, Uganda a vtedajší Zair) s tvrdením, že hranica medzi kozmickým a vzdušným priestorom nie je presne vymedzená. Veľká väčšina štátov však odmieta takéto nároky rovníkových štátov vzhľadom na skutočnosť, že sú v rozpore s existujúcimi obyčajovými a zmluvnými pravidlami v danej oblasti.

Hranica medzi vzdušným a kozmickým priestorom nebola doposiaľ presne vymedzená. V tejto oblasti sa však v praxi štátov vyvinula *obyčajová norma*, v zmysle ktorej platí, že *najnižšia možná obežná dráha (peri-*

² Bližšie pozri WEEKS, E. E. *Outer Space Development, International Relations and Space Law: A Method for Elucidating Seeds*. 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2012, s. 12-146. ISBN 1-4438-3965-5.

³ Bližšie pozri KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné: Všeobecná a osobitná časť*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 349. ISBN 978-80-8078-414-0.

geum) družíc je už v kozmickom priestore.⁴ Uvedená najnižšia dráha sa nachádza vo výške cca 90 – 110 km nad povrchom Zeme. Sekretariát Organizácie Spojených národov v danej súvislosti vypracoval v roku 1976 dokument, z ktorého vyplýva, že najmenšia výška, na ktorú je možné vypustiť družicu bez nebezpečenstva, že zhorí v atmosfére alebo že spadne na Zem, je 90 km.⁵ Existujú však názory, že uvedená najmenšia výška je ešte nižšie, zhruba vo výške 50 – 60 km.⁶ Vzhľadom na nie celkom presnú možnosť identifikácie hranice medzi vzdušným a kozmickým priestorom v duchu vyššie uvedenej obyčajovej normy, vo vede medzinárodného práva rezonuje názor, že otázka rozhraničenia kozmického a vzdušného priestoru ešte nie je presne doriešená.⁷ Veda medzinárodného práva v nadväznosti na túto skutočnosť vyvíja rôzne teórie rozhraničenia kozmického a vzdušného priestoru. Ide napríklad o teóriu nepotrebnosti stanovenia hraníc vzdušného a kozmického priestoru, teóriu prednosti regulácie kozmických činností pred stanovením hraníc kozmického a vzdušného priestoru, teóriu rozhraničenia kozmického a vzdušného priestoru v priestore, kde už nie sú schopné lietať lietadlá, teóriu aplikujúcu suverenitu štátu nad objektmi na stacionárnej obežnej dráhe nad územím štátu v duchu už spomenutej deklarácie skupiny štátov z Bogoty (1976), absurdnú teóriu *Usque ad infinitum* o predĺžení jurisdikcie štátu do vesmíru do nekonečna, teóriu národnej bezpečnosti a efektívnej kontroly stanovujúcu hranicu kozmického a vzdušného priestoru do oblasti, ktorú vie štát efektívne kontrolovať z dôvodu národnej bezpečnosti, teóriu najnižšieho bodu obežnej dráhy družíc ako hranice vzdušného a kozmického priestoru, teórie rôznych vzdialeností hranice kozmického a vzdušného priestoru či kombinovanú Oduntanovu teóriu.⁸ Významná je teória maďarského teoretika von Kármána o tzv. Kármánovej línii, ktorá

⁴ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 22. ISBN 80-86473-69-7; a ČAPEK, J., R. KLÍMA a J. ZBÍRALOVÁ. *Civilní letectví ve světle práva*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2005, s. 226. ISBN 80-86199-95-9.

⁵ Bližšie pozri ČAPEK, J., R. KLÍMA a J. ZBÍRALOVÁ. *Civilní letectví ve světle práva*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2005, s. 226. ISBN 80-86199-95-9.

⁶ Bližšie pozri ODUNTAN, G. The Never Ending Dispute: Legal Theories on the Spatial Demarcation Boundary Plane between Airspace and Outer Space. *Hertfordshire Law Journal*. 2003, vol. 1, no. 2, s. 79. ISSN 1479-4195.

⁷ Bližšie pozri ODUNTAN, G. The Never Ending Dispute: Legal Theories on the Spatial Demarcation Boundary Plane between Airspace and Outer Space. *Hertfordshire Law Journal*. 2003, vol. 1, no. 2, s. 65. ISSN 1479-4195.

⁸ K uvedeným koncepciám bližšie pozri ODUNTAN, G. The Never Ending Dispute: Legal Theories on the Spatial Demarcation Boundary Plane between Airspace and Outer Space. *Hertfordshire Law Journal*. 2003, vol. 1, no. 2, s. 66-84. ISSN 1479-4195.

leží v nadmorskej výške 100 kilometrov (62 míľ alebo 330 000 stôp) nad morom a ktorá podľa von Kármána predstavuje hranicu medzi zemskou atmosférou a vesmírom. Uvedená definícia bola prijatá Medzinárodnou leteckou federáciou (francúzsky Fédération Aéronautique Internationale, francúzska skratka FAI).⁹

V nadväznosti na niektoré z uvedených teórií a v duchu existujúcej vyššie uvedenej obyčajovej normy je však zreteľné, že najnižšia obežná dráha je už v kozmickom priestore, čo potvrdzujú i viaceré medzinárodné zmluvné normy kozmického práva.¹⁰ To je signifikantné východisko pre aspoň približné stanovenie hraníc vzdušného a kozmického priestoru.

Horeuvedené obyčajové pravidlá sa stali základom pre vznik nového pododvetvia medzinárodného verejného práva – medzinárodného kozmického práva, ktoré sa postupom času stalo neprehliadnuteľnou súčasťou medzinárodného verejného práva. Po vypustení prvých kozmických objektov bez ľudskej posádky nasledovalo vypustenie prvej kozmickej lode s ľudskou posádkou Vostok 1 dňa 12. apríla 1961, ktorú pilotoval vtedajší občan Sovietskeho zväzu J. A. Gagarin. Prvými ľuďmi na Mesiaci boli, naopak, americkí kozmonauti N. Armstrong a E. Aldrin; stalo sa tak dňa 20. júla 1969. V nadväznosti na uvedené aktivity vznikla *potreba právnej úpravy právnych pomerov spojených s pilotovanými letmi, návratom kozmonautov, otázkami využívania kozmického priestoru a nebeských telies* a podobne. Vypustenie prvých kozmických objektov s ľudskou posádkou a prvé pokusy o skúmanie a využívanie kozmického priestoru predstavujú *d’alšie kľúčové momenty vývoja* medzinárodného kozmického práva. V kontexte spomenutých aktivít štátov medzinárodné spoločenstvo na pôde Organizácie Spojených národov dospelo k názoru, že všetky podstatné otázky spojené s využívaním kozmického priestoru a nebeských telies musia byť upravené detailnejšie, a to najmä zmluvným spôsobom v rámci Organizácie Spojených národov. Prijatiu zmluvných noriem však predchádzalo prijatie dvoch noriem soft law vo forme rezolúcií Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov. Prvou z nich bola rezolúcia nazvaná *Medzinárodná spolupráca pri mierovom využívaní koz-*

⁹ Bližšie pozri vyjadrenia Dr. S. Sanz Fernández de Córdoba, prezidenta Medzinárodnej leteckej federácie: SANZ FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, S. 100 km Altitude Boundary for Astronautics. In: *FAI – Fédération Aéronautique Internationale* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.fai.org/icare-records/100km-altitude-boundary-for-astronautics>.

¹⁰ Bližšie pozri ČAPEK, J., R. KLÍMA a J. ZBÍRALOVÁ. *Civilní letectví ve světle práva*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2005, s. 226. ISBN 80-86199-95-9.

mického priestoru č. 1721/XVI z roku 1961,¹¹ nasledovaná o niečo významnejšou rezolúciou obsahujúcou *Deklaráciu právnych zásad, ktorými sa riadi činnosť štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru* č. 1962/XVIII z roku 1963.¹² Oba dokumenty boli prijaté jednohlasne všetkými štátmi¹³ a prispeli k stabilizácii niektorých z horeuvedených obyčajových pravidiel v oblasti kozmického práva, pričom sformovali hlavné línie vývoja kozmického práva, čím výrazne ovplyvnili následnú zmluvnú normotvorbu. V nadväznosti na uvedené deklarácie bola následne prijatá zásadná a najdôležitejšia mnohostranná medzinárodná zmluva regulujúca medzinárodnoprávny režim kozmického priestoru – *Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru, vrátane Mesiaca a iných nebeských telies* (tzv. Kozmický dohovor),¹⁴ na ktorú nadviazali ďalšie mnohostranné medzinárodné zmluvy regulujúce niektoré špecializované otázky kozmického práva, ako sú pomoc kozmonautom, registrácia kozmických objektov, zodpovednosť za škody spôsobené kozmickými objektmi a podobne. Niektoré všeobecnejšie čiastkové otázky, kde štáty nedosiahli úplnú zhodu, boli upravené ďalšími neskoršími nezáväznými rezolúciami Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov. Praktická aplikácia noriem medzinárodného kozmického práva bola neskôr upravená i regionálnymi viacstrannými dohovormi.

Súčasná podoba medzinárodnoprávnej úpravy kozmického priestoru a nebeských telies

Medzinárodné kozmické právo má prevažne zmluvnú podobu. Okrem vyššie uvedených obyčajových noriem tvorí základný normatívny rámec činnosti štátov v kozmickom priestore a na nebeských telesách oveľa komplexnejšia zmluvná úprava, ktorú predstavuje najmä už spomenutá *Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického*

¹¹ Bližšie pozri rezolúciu Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov: *Resolution No. 1721 (XVI)* [1961-12-20]. United Nations General Assembly, UN Doc. A/RES/1721 (XVI).

¹² Bližšie pozri rezolúciu Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov: *Resolution No. 1962 (XVIII)* [1963-12-13]. United Nations General Assembly, UN Doc. A/RES/18/1962.

¹³ Bližšie pozri BIRNIE, P. W. a A. E. BOYLE. *International Law and the Environment*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 415. ISBN 0-19-876283-6.

¹⁴ Bližšie pozri dohovor *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies* [1967-01-27]. 610 UNTS 205. Dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Vyhlášky Ministerstva zahraničných vecí č. 40/1968 Zb.

priestoru, vrátane Mesiaca a iných nebeských telies (ďalej len „Kozmický dohovor“ alebo „Kozmický dohovor (1967)“) z roku 1967. Vo vede medzinárodného práva rezonuje názor, že predmetná zmluva kodifikovala a rozvinula existujúce obyčajové pravidlá, pričom všetky jej ustanovenia majú i obyčajové ekvivalenty. Všetky jej kľúčové ustanovenia teda existujú v obyčajovej forme *erga omnes*. Od tejto zmluvy sa štáty nemôžu odchyliť *inter partes*, ani v prípade, ak by od nej odstúpili, pretože by porušili obyčajovú normativitu.¹⁵

Na Kozmický dohovor nadviazali ďalšie špecializované dohody, a to *Dohoda o pomoci kozmonautom pri ich návrate a o vrátení predmetov vypustených do kozmu* z roku 1968,¹⁶ *Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými predmetmi*¹⁷ z roku 1972, *Dohovor o registrácii objektov vypustených do kozmického priestoru*¹⁸ z roku 1975 a *Dohoda o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách* z roku 1979.¹⁹ Problematiky kozmického práva sa dotýka i *Zmluva o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, kozmickom priestore a pod vodou*²⁰ z roku 1963 z oblasti medzinárodného práva odzbrojenia. Menované zmluvy vytvárajú osobitný právny režim využívania kozmu, ktorý spočíva na viacerých kľúčových zásadách a normách.

Prvou a základnou zásadou medzinárodného kozmického práva je *zásada zákazu privlastnenia kozmického priestoru a nebeských telies alebo ich častí*. Kozmický priestor vrátane Mesiaca a iných nebeských telies si jednotlivé štáty nemôžu privlastniť vyhlásením suverenity, užívaním, okupáciou alebo akýmkoľvek iným spôsobom. Uvedená zásada rezonujú-

¹⁵ Bližšie pozri ČEPELKA, Č. a P. ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 292-293. ISBN 978-80-7179-728-9.

¹⁶ Bližšie pozri dohodu *Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space* [1968-04-22]. 672 UNTS 119. Dohoda vyšla v Zbierke zákonov v rámci Vyhlášky Ministerstva zahraničných vecí č. 114/1970 Zb.

¹⁷ Bližšie pozri dohovor *Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* [1972-03-29]. 961 UNTS 187. Dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Vyhlášky Ministerstva zahraničných vecí č. 58/1977 Zb.

¹⁸ Bližšie pozri dohovor *Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space* [1975-01-14]. 1023 UNTS 15. Dohovor vyšiel v Zbierke zákonov v rámci Vyhlášky Ministerstva zahraničných vecí č. 130/1978 Zb.

¹⁹ Bližšie pozri dohodu *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies* [1979-12-05]. 1363 UNTS 3. Slovenská republika uvedenú dohodu doposiaľ nepodpísala a neratifikovala.

²⁰ Bližšie pozri zmluvu *Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under Water* [1963-08-05]. 480 UNTS 43. Zmluva vyšla v Zbierke zákonov v rámci Vyhlášky Ministerstva zahraničných vecí č. 90/1963 Zb.

ca primárne v článku II *Kozmického dohovoru* (1967) stanovuje kozmickému priestoru režim *rei communis*²¹ *omnium*, vychádzajúci z rímsko-právneho inštitútu priestoru patriacemu všetkým, ktorý nemôže byť predmetom súkromných práv či nárokov.²² V danej súvislosti sa zákaz privlastnenia týka štátov či iných subjektov medzinárodného práva, ale je možné predpokladať i zákaz privlastnenia zo strany súkromných subjektov.

Mesiace a ostatné nebeské telesá majú status „spoločného dedičstva celého ľudstva“ v duchu ustanovenia článku 11 ods. 7 písm. d) Dohody o Mesiaci, podobne, ako priestor dna a podzemia šíreho mora v zmysle ustanovenia článku 160 ods. 2 písm. f (i) *Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve* (1982).²³ Pri porovnaní ustanovení oboch dohovorov je však potrebné konštatovať, že tento režim vo vzťahu ku kozmickému priestoru nie je dostatočne rozpracovaný – najmä vzhľadom na skutočnosť, že dna a podzemie šíreho mora spravuje osobitná medzinárodná organizácia (Medzinárodná organizácia pre morské dno), pričom podobná organizácia pre správu nebeských telies zatiaľ chýba.²⁴

Ďalšou dôležitou zásadou medzinárodného kozmického práva je *zásada mierového využívania kozmického priestoru*, rezonujúca v článku IV *Kozmického dohovoru* (1967). Podľa daného článku Mesiac a ostatné nebeské telesá majú štáty využívať len na mierové účely. Predmetnú skutočnosť indikovala i rezolúcia z roku 1962.²⁵ Zmluvné štáty sa preto zaviazali neumiestňovať na obežnú dráhu okolo Zeme nijaké objekty nesúce jadrové zbrane alebo akékoľvek iné druhy zbraní hromadného ničenia, nezavádzať takéto zbrane na nebeské telesá a nerozmiestňovať takéto zbrane akýmkoľvek iným spôsobom v kozmickom priestore. Využívať vojenské osoby pre vedecký výskum a pre akékoľvek iné mierové účely

²¹ Bližšie pozri ČEPELKA, Č. a P. ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 293. ISBN 978-80-7179-728-9.

²² Bližšie pozri JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, K. BLAŠKOVÍČ, T. BUCHTA a D. ARBET. *Mezinárodní právo veřejné: Druhá část*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 18-19. ISBN 978-80-7380-597-5.

²³ Bližšie pozri dohovor *United Nations Convention on the Law of the Sea* [1982-12-10]. 1833 UNTS 3.

²⁴ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 139. ISBN 80-86473-69-7.

²⁵ Bližšie pozri CHRISTOL, C. Q. *The Modern International Law of Outer Space*. 1st ed. New York: Pergamon Press, 1982, s. 214. ISBN 0-08-029367-0; a CHRISTOL, C. Q. *Space Law: Past, Present, and Future*. 1st ed. Deventer; Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991. 516 s. ISBN 90-6544-475-0.

však nie je zakázané. Používať akýkoľvek výstroj alebo akékoľvek zariadenie nevyhnutné pre mierový výskum Mesiaca a iných nebeských telies taktiež nie je zakázané.²⁶

Veľmi dôležitá je *zásada slobody výskumu a využívania kozmického priestoru* pre všetky štáty na základe rovnosti, bez diskriminácie a podľa medzinárodného práva, zakotvená v článku I ods. 2 *Kozmického dohovoru* (1967). Podľa tohto ustanovenia „*Kozmický priestor vrátane Mesiaca a iných nebeských telies je voľný pre výskum a využívanie všetkými štátmi bez akejkoľvek diskriminácie, na základe rovnosti a podľa medzinárodného práva a všetky oblasti nebeských telies sú voľne prístupné.*“ V porovnaní so slobodou výskumu a využívania širého mora podľa medzinárodného morského práva je však uvedená sloboda vo vzťahu ku kozmickému priestoru modifikovaná článkom I ods. 1 *Kozmického dohovoru*, podľa ktorého „*Výskum a využívanie kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies sa vykonávajú pre blaho a v záujme všetkých krajín bez ohľadu na stupeň ich hospodárskeho a vedeckého rozvoja a patria celému ľudstvu.*“ Článok I ods. 1 *Kozmického dohovoru* nepochybne naznačuje potrebu medzinárodnej spolupráce medzi štátmi, na rozdiel od výrazne individuálneho poňatia slobody výskumu a využívania širého mora. V uvedených ustanoveniach *Kozmického dohovoru* je možné vidieť nové prvky, ktoré, aj keď len v zárodkoch, naznačujú budúci vývoj.²⁷ Je teda zreteľné, že štáty majú pri výskume a využívaní kozmu *spolupracovať a vzájomne si pomáhať*, pričom majú prihliadať na obdobné záujmy ostatných štátov.

S uvedenou zásadou úzko súvisí *zásada sprístupnenia kozmických staníc, zariadení a kozmických lodí na Mesiaci a iných nebeských telesách ostatným zmluvným stranám*. Daný záväzok je stanovený v článku XII *Kozmického dohovoru* (1967), podľa ktorého „*Všetky stanice, zariadenia, výstroj a kozmické plavidlá na Mesiaci a iných nebeských telesách sú voľne prístupné predstaviteľom iných zmluvných strán na základe vzájomnosti. Títo predstavitelia vopred v rozumnej lehote oznámia plánovanú návštevu, aby sa mohli vykonať potrebné konzultácie a urobiť maximálne opatrenia na zaistenie bezpečnosti a na to, aby sa nenarušila normálna činnosť zariadenia, ktoré sa má navštíviť.*“

²⁶ Bližšie pozri článok 4. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies* [1967-01-27]. 610 UNTS 205.

²⁷ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právní režimy mořských oblastí: Srovnání s kosmem a Antarktidou*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 64-65. ISBN 978-80-7380-630-9.

Ďalšou významnou zásadou medzinárodného kozmického práva je *zásada registrácie kozmických objektov*, ktorá je stanovená v článku II ods. 1 a 2 *Dohovoru o registrácii objektov vypustených do kozmického priestoru* (1975). Podľa uvedených ustanovení každý kozmický objekt musí byť po svojom vypustení zapísaný do *kozmickeho registra*, ktorý si bude pre tento účel viesť každý vypúšťajúci štát. Každý takýto štát má povinnosť informovať Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov o založení registra. Pokiaľ sa na vypustení kozmického objektu podieľajú dva alebo viaceré štáty, rozhodnú spoločne o tom, ktorý z nich objekt podľa článku II ods. 1 uvedeného dohovoru zaregistruje. Podľa článkov III a IV *Dohovoru* Generálny tajomník Organizácie Spojených národov bude viesť *vlastný register*, do ktorého sa budú zapisovať názov vypúšťajúceho štátu alebo štátov, vhodný poznávací znak kozmického objektu alebo jeho registračné číslo, dátum a územie alebo miesto vypustenia, základné údaje o obežnej dráhe vrátane času obehu, sklonu dráhy, apogea, perigea a všeobecná funkcia kozmického objektu.²⁸

Ako už bolo uvedené, v kozmickom priestore sa realizovali a realizujú i *kozmicke lety s ľudskou posádkou* a na obežnú dráhu sa umiestňujú tiež *stále vesmírne stanice s ľudskou posádkou*. Kozmický priestor už navštívili uvedenými spôsobmi stovky kozmonautov (k 6. novembru 2013 to bolo 536 kozmonautov z 38 krajín), vrátane kozmonautov majúcich vzťah k Slovenskej republike.²⁹ Otázka jurisdikcie štátov nad kozmickými objektmi a ich posádkou je riešená iba rámcovo. V predmetnej súvislosti primárne platí *zásada zachovania jurisdikcie a kontroly štátu nad objektom, ktorý je zapísaný v jeho registri, ako aj nad posádkou vypusteného objektu počas jeho pobytu v kozme alebo na nebeských telesách*, zakotvená v článku VIII *Kozmického dohovoru* (1967). Táto jurisdikcia však nie je výlučná v situáciách, kedy je kozmický objekt vytvorený viacerými štátmi a/alebo posádku kozmického objektu tvoria príslušníci viacerých štát-

²⁸ Bližšie pozri aj články III ods. 1 a IV ods. 1. *Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space* [1975-01-14], 1023 UNTS 15.

²⁹ Kozmonaut so slovenskými i českými koreňmi, inak občan Spojených štátov amerických Eugene Andrew Cernan absolvoval tri vesmírne pobyty vrátane pobytu na Mesiáci v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia na vesmírnych lodiach Gemini 9A, Apollo 10 a Apollo 17. V rámci existencie Československej socialistickej republiky navštívil vesmír kozmonaut Vladimír Remek s českými i slovenskými koreňmi dňa 2. marca 1978 na rakete Sojuz 28. Na rakete Sojuz TM-29 navštívil ruskú vesmírnu stanicu MIR v dňoch 20. až 28. februára 1999 slovenský štátny občan, kozmonaut Ivan Bella (posádku s ním tvorili Rus Viktor Afanasiev a Francúz Jean-Pierre Haigneré).

tov.³⁰ V danej súvislosti platí, že štát si ponecháva jurisdikciu nad časťami kozmického objektu, ktoré sú registrované v jeho kozmickom registri a nad členmi personálu objektu, ktorí majú jeho štátne občianstvo.³¹ Pre takéto situácie štáty môžu uzavrieť aj osobitné dohody, v rámci ktorých vymedzia otázky jurisdikcie a kontroly nad kozmickým objektom a jeho posádkou.

Ďalšou dôležitou zásadou medzinárodného kozmického práva je *zásada poskytnutia všestrannej pomoci kozmonautom, ak sa im stane nehoda*. Podľa článku V *Kozmického dohovoru* (1967) a článku 5 *Dohody o pomoci kozmonautom pri ich návrate a o vrátení predmetov vypustených do kozmu* (1968) sa zmluvné štáty zaväzujú poskytnúť kozmonautom, ktorí sú nútení núdzovo pristáť na ich území alebo na šírom mori, pomoc. Pomoc sa poskytne tým, že ich rýchle a bezpečne dopraví do štátu, v ktorého registri je kozmické plavidlo zapísané. Zmluvné štáty pokladajú kozmonautov³² za *vyslancov ľudstva v kozmickom priestore*.³³ Nie sú však považovaní za vyslancov podľa diplomatického práva a nepožijajú diplomatické výsady a imunity.

V medzinárodnom kozmickom práve platí i *zásada informovania o javoch v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a na iných nebeských telesách*. Zmluvné štáty majú podľa článku V *Kozmického dohovoru* (1967) *povinnosť okamžite informovať* ostatné zmluvné štáty alebo Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov o akýchkoľvek javoch, ktoré zistia v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a iných nebeských telies. Štátom tak vzniká záväzok informovať o všetkých vedou identifikovateľných kozmických javoch, ale aj o neznámych, vedou neidentifikovateľných javoch. Osobitne majú informovať o takých javoch, ktoré by mohli byť nebezpečné pre život a zdravie kozmonautov. Podobnú informačnú

³⁰ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 59-60. ISBN 80-86473-69-7.

³¹ Bližšie pozri článok VIII. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies* [1967-01-27]. 610 UNTS 205; a článok II. *Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space* [1975-01-14]. 1023 UNTS 15.

³² V zahraničnej vedeckej a odbornej literatúre sa vyskytujú synonymické pojmy, ktoré môžu byť doslovne prevzaté do slovenčiny, a to anglický pojem astronaut a pojem tchajkonaut (taikonaut) čínskeho pôvodu.

³³ Bližšie pozri článok V. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies* [1967-01-27]. 610 UNTS 205.

povinnosť majú štáty i vo vzťahu k nehodám a núdzovým alebo nezamýšľaným pristátiam kozmických lodí.

Medzinárodné kozmické právo má tiež *environmentálny rozmer*. Základ pre *ochranu kozmického životného prostredia*, ako aj *životného prostredia Zeme pred škodlivými vplyvmi z kozmu* predstavuje najmä ustanovenie druhej vety článku IX *Kozmického dohovoru* (1967), v rámci ktorého sa zmluvné štáty zaviazali vykonávať štúdium kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies a ich výskum tak, aby predchádzali ich *škodlivému zamorovaniu, a taktiež nežiaducim zmenám v okolí Zeme*, ktoré by mohli nastať prenesením mimozemskej hmoty, a pokiaľ je to nevyhnutné, robia proti tomu príslušné opatrenia. Posledná veta článku IX *Kozmického dohovoru* zakotvuje pre prípad situácie, ak niektorý štát má pred začatím určitej činnosti v kozme odôvodnenú obavu, že by takáto činnosť alebo pokus mohli spôsobiť škodu ostatným zmluvným stranám pôsobiacim v kozme, záväzok uskutočniť na žiadosť štátu *medzinárodnú konzultáciu o danej činnosti či pokuse. Dohoda o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách* (1979) má environmentálnu dimenziu najmä v článku 7 ods. 1, ktorý stanovuje, že zmluvné štáty pri *skúmaní a využívaní Mesiaca* prijímú opatrenia, aby *zabránili narušeniu súčasnej rovnováhy jeho prostredia*, či už spôsobením nepriaznivých zmien v tomto prostredí, jeho škodlivou kontamináciou alebo inak. Dané ustanovenie sa podľa článku 1 ods. 1 Dohody použije i vo vzťahu k ostatným nebeským telesám. Zmluvné strany sa taktiež podľa uvedeného ustanovenia zaväzujú prijať opatrenia, aby sa zabránilo škodlivým vplyvom na životné prostredie Zeme prostredníctvom dovezenia mimozemskej hmoty alebo inak. Podobné a ďalšie súvisiace ustanovenia obsahujú aj ďalšie dohovory a dokumenty medzinárodného kozmického práva.³⁴ *Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi* z roku 1972 vytvára priestor pre náhradu environmentálnych škôd vzniknutých v dôsledku kozmických aktivít štátov na Zemi i v kozmickom priestore.

Ekologické problémy v rámci kozmických aktivít štátov zahŕňajú predovšetkým otázku *škodlivých dôsledkov a likvidácie kozmického odpadu* (anglicky space debris), *škodlivých dôsledkov jadrového zamorenia* najmä v dôsledku havárií jadrových zariadení, *škodlivých vplyvov solár-*

³⁴ K analýze environmentálnych ustanovení noriem medzinárodného kozmického práva bližšie pozri dielo VIIKARI, L. *The Environmental Element in Space Law: Assessing the Present and Charting the Future*. 1st ed. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 55-103. ISBN 978-90-04-16744-5.

ných satelitov v kozme na životné prostredie na Zemi v dôsledku vysielania transformovanej slnečnej energie na Zem či do jej ozónovej vrstvy, škodlivých vplyvov stacionárnych vesmírnych staníc s ľudskou posádkou na okolitý vesmír i samotnú posádku v dôsledku kontaminácie vesmíru zo Zeme a kontaminácie Zeme z vesmíru.³⁵

Ako najvážnejšie problémy z uvedených sa v súčasnosti javia problémy škodlivých dôsledkov a likvidácie kozmického odpadu. Kozmický odpad predstavuje objekty na obežnej dráhe okolo Zeme, ktoré boli vytvorené ľudskou činnosťou a ktoré už neslúžia žiadnemu užitočnému účelu. Tieto objekty sa skladajú predovšetkým z vyhovených stupňov nosných rakiet, nefunkčných satelitov, trosiek vzniknutých explóziami rôznych umelých kozmických objektov a vzájomnými kolíziami takýchto objektov. Prvý kozmický odpad vznikol pravdepodobne výbuchom amerického umelého satelitu Transit 4A 29. júna 1961, ktorý sa rozpadol na 298 fragmentov, z ktorých takmer 200 bolo na obežnej dráhe takmer 40 rokov. V súčasnosti sú v kozmickom priestore evidované tisíce kusov kozmického odpadu a ich množstvo neustále narastá. Majú potenciál ohroziť fungujúce umelé družice i pilotované kozmické lety a v budúcnosti môžu predstavovať vážnu prekážku pri ďalšom využívaní kozmického priestoru. Ochranu pilotovaných i nepilotovaných kozmických objektov je možné relatívne efektívne realizovať prostredníctvom *presného monitoringu kozmického odpadu*. Najefektívnejšou metódou monitorovania nízkych obežných dráh je hlavne radarové sledovanie objektov, vďaka ktorému je v súčasnosti možné trvalo sledovať všetky objekty s veľkosťou nad 10 cm. Trvalé sledovanie menších objektov uvedenou metódou je sťažené kvôli nedostatočnej citlivosti techniky alebo pre nestabilnú dráhu malých objektov. Pre objekty na vyšších obežných dráhach sa používa hlavne optické sledovanie pomocou citlivých ďalekohľadov so širokým zorným polom.³⁶ V súčasnosti sa systematickým sledovaním kozmického odpadu zaoberá viacero štátnych a vedeckých inštitúcií. Najviac objektov sleduje hlavne Severoamerické veliteľstvo protivzdušnej obrany (anglicky North American Aerospace Defense Command, anglická skratka NORAD). Podobné programy majú aj Rusko, Čína a niektoré európske krajiny. Ďalšími agentúrami zaoberajúcimi sa problémom kozmického odpadu je *Výbor*

³⁵ K uvedeným problémom bližšie pozri dielo VIIKARI, L. *The Environmental Element in Space Law: Assessing the Present and Charting the Future*. 1st ed. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 29-54. ISBN 978-90-04-16744-5.

³⁶ K uvedenej problematike bližšie pozri dielo KLINKRAD, H. *Space Debris: Models and Risk Analysis*. 1st ed. Berlin; Heidelberg; New York: Springer, 2006. 430 s. ISBN 3-540-25448-X.

pre vzájomnú koordináciu agentúr v oblasti kozmického odpadu.³⁷ Ide o medzinárodnú vládnu organizáciu založenú z poverenia členských štátov národnými kozmickými agentúrami Talianska, Číny, Kanady, Spolkovej republiky Nemecko, Európskej kozmickej agentúry (anglicky European Space Agency, anglická skratka ESA), Indie, Japonska, Spojených štátov amerických (anglicky National Aeronautics and Space Administration, anglická skratka NASA), Ruska a Veľkej Británie. Ďalej je to *Medzinárodná vesmírna pozorovacia sieť*,³⁸ čo je medzinárodná mimovládna organizácia prevádzkujúca medzinárodnú sieť pozorovacích observatórií. V uvedenej organizácii je združených 18 vedeckých inštitúcií, 18 observatórií, 25 teleskopov a viac ako 100 odborníkov. Kvôli ochrane objektov na obežnej dráhe pred existujúcim odpadom sa na citlivé časti satelitov a kozmických lodí inštalujú ochranné kryty, ktoré dokážu zabezpečiť ochranu pred menšími kusmi kozmického odpadu. Pri pilotovaných letoch kozmických lodí prebieha zvýšený monitoring okolia ich dráh, tak, aby mohli tieto objekty v prípade potreby včas zmeniť obežnú dráhu alebo aby bolo možné včas evakuovať príslušný kozmický objekt, ak má posádku. Existujú tiež projekty odstraňovania existujúceho kozmického odpadu priamo na obežnej dráhe laserovými lúčmi.³⁹

V duchu noriem medzinárodného kozmického práva ďalej platí *zá sada zodpovednosti štátov za škody spôsobené kozmickými objektmi* podľa režimu stanoveného spomenutým *Dohovorom o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi* z roku 1972. Uvedený dohovor rozlišuje dva druhy škôd spôsobených kozmickým objektom určitého štátu, a to *škody spôsobené na zemskom povrchu alebo lietadlami za letu* a *škody ostatné, ktorými sú konkrétne škody spôsobené v kozmickom priestore kozmickému objektu alebo osobám či majetku na palube tohto objektu*. Výraz „škoda“ podľa článku I písm. a) Dohovoru znamená stratu života, telesné poškodenie alebo iné ublíženie na zdraví alebo stratu či

³⁷ Inter-agency Space Debris Coordination Committee, anglická skratka IADC. Ohľadom činnosti uvedenej organizácie bližšie pozri *Inter-agency Space Debris Coordination Committee (IADC)* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.iadc-online.org/>.

³⁸ International Scientific Optical Observation Network, anglická skratka ISON. Ohľadom činnosti uvedenej organizácie bližšie pozri AGAPOV, V. a I. MOLOTOV. *International Scientific Optical Observation Network (ISON) for the Near-Earth Space Surveillance – Results of the First Years of Work and Plans for the Future* [online]. Vienna: Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Scientific and Technical Subcommittee, 2008-02-19. 21 s. [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.unoosa.org/pdf/pres/stsc2008/tech-28E.pdf>.

³⁹ K uvedenej problematike bližšie pozri dielo BAIOCCHI, D. a W. WELSER. *Confronting Space Debris: Strategies and Warnings from Comparable Examples including Deepwater Horizon*. 1st ed. Santa Monica: Rand Corporation, 2010. 127 s. ISBN 978-0-8330-5056-4.

škodu na majetku štátov či fyzických alebo právnických osôb alebo na majetku medzinárodných medzivládnych organizácií. Predmetná definícia v podstate vychádza z judikátu v arbitrážnom prípade *Zlievareň v Tratile* (1941)⁴⁰ a pokrýva škody týkajúce sa straty života, zdravia, osobného zranenia alebo škody na majetku.⁴¹ Pri *prvej skupine škôd* nesú štáty, v ktorých registri bol objekt, ktorý spôsobil škodu, zapísaný, absolútnu (objektívnu) zodpovednosť, ktorú je možné pokladať za poddruh zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností nezakázané medzinárodným právom.⁴² Na to, aby sa zodpovednostná povinnosť pri zmienenom druhu zodpovednosti naplnila, sa daná škoda musí identifikovať ako škoda spôsobená kozmickým objektom na Zemi alebo lietadlami za letu, musí existovať príčinná súvislosť medzi konaním štátu vlastníka kozmického objektu a vznikom škody a poškodený štát musí podať žiadosť o náhradu škody spolu s jej vyčíslením. Dohovor upravuje i možnosť vyvinúť sa z absolútnej zodpovednosti ak vypúšťajúci štát preukáže, že škoda bola úplne alebo čiastočne výsledkom buď hrubej nedbanlivosti, konania alebo opomenutia, ku ktorému došlo na strane štátu predkladajúceho nárok. Pri *druhej skupine škôd* nesú dané štáty zodpovednosť len vtedy, ak škoda vznikla ich vinou alebo vinou osôb, za ktoré sú zodpovedné – teda osôb, ktorých konanie je im možné pričítať. Jedná sa o zodpovednosť subjektívnu, kde musí byť preukázané zavinenie štátu. *Nárok na náhradu škody* sa predkladá diplomatickou cestou, a to buď priamo štátu, ktorý škodu spôsobil, alebo, ak medzi oboma štátmi neexistuje diplomatický styk, prostredníctvom iného štátu v lehotách stanovených dohovorom.

Vyššie uvedené škody vznikajú najmä v dôsledku už spomenutého kozmického odpadu. Kozmický odpad predstavuje nebezpečenstvo na obežnej dráhe, ale aj na povrchu Zeme a môže ohroziť i život a zdravie ľudí. Veľké množstvo trosiek dopadlo napríklad po zániku americkej stanice Skylab v roku 1979 na povrch Austrálie či po zániku sovietskej stanice Sal'ut 7 v roku 1991 na povrch Argentíny. V roku 1997 bol zaznamenaný i prípad zásahu človeka vesmírnym odpadom, keď malý úlomok z posledného stupňa americkej rakety Delta II zasiahol po vstupe do atmosféry Lottie Williamsovú z amerického štátu Oklahoma, avšak bez to-

⁴⁰ Bližšie pozri prípad *Trail Smelter Case (United States, Canada)* [1938-04-16 a 1941-03-11]. Reports of International Arbitral Awards, 1941, vol. 3, s. 1905-1982.

⁴¹ Bližšie pozri BIRNIE, P. W. a A. E. BOYLE. *International Law and the Environment*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 416. ISBN 0-19-876283-6.

⁴² Bližšie pozri JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, K. BLÁŠKOVIČ, T. BUCHTA a D. ARBET. *Medzinárodné právo verejné: Druhá časť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 239-240. ISBN 978-80-7380-597-5.

ho, aby jej spôsobil zranenie. Iným, vážnejším prípadom vzniku škody bola havária sovietskej vojenskej radarovej družice typu RORSAT, ktorá mala na svojej palube jadrový reaktor. V roku 1978 sa jedna z týchto družíc s označením Kosmos-954 dostala na zlú obežnú dráhu a jej trosky po vstupe do atmosféry dopadli v Kanade. Zvyšky družice boli rádioaktívne. Kanada sa s vtedajším Sovietskym zväzom dohodla na odškodnení vo výške troch miliónov kanadských dolárov, ktoré sovietska strana vyplatila v roku 1981. Obe strany sa pokúsili aplikovať vo vzťahu k tejto škode spomenutý dohovor z roku 1972. Vzhľadom na skutočnosť, že sa nezistili škody na živote a zdraví osôb alebo majetku podľa tohto dohovoru, obe strany sa dohodli na náhrade škody mimo rámca dohovoru *ex gratia*.⁴³

Ťažobné aktivity na kozmických telesách sú riešené v *Dohode o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách* (1979). Uvedená dohoda nezískala významný počet ratifikácií (má celkovo iba 17 zmluvných strán) a nebola ratifikovaná ani zo strany najvýznamnejších štátov realizujúcich kozmickú činnosť. Napriek tomu predstavuje solídny základ pre právny režim Mesiaca a iných nebeských telies. Podľa článku 1 ods. 1 tejto dohody sa jej ustanovenia týkajú primárne *Mesiaca*, s tým, že rovnaké pravidlá sa použijú i na iné *nebeské telesá slnečnej sústavy okrem Zeme*, s výnimkou prípadov, ak by boli uzavreté osobitné právne normy týkajúce sa jednotlivých telies. Dohoda primárne potvrdzuje, že právny status Mesiaca a jeho prírodných zdrojov, ako aj iných nebeských telies vychádza zo *zásady spoločného dedičstva celého ľudstva* (článok 11 ods. 1 Dohody). Mesiac a iné nebeské telesá a prírodné zdroje, ktoré sa na nich nachádzajú, *nemôžu byť vlastníctvom štátov*, medzinárodných vládnych i nevládných organizácií, národných organizácií či fyzických osôb (článok 11 ods. 2 a 3 Dohody). Dohoda ďalej stanovuje, že štáty môžu pri výskumnej činnosti zbierať na Mesiaci *vzorky minerálov a iných látok* a odvážať ich na Zem (článok 6 ods. 2 Dohody). Pre prípad, ak sa preukáže možnosť ťažby prírodných zdrojov na Mesiaci v blízkej dobe, zaviazali sa zmluvné strany podľa článku 11 ods. 5 Dohody *založiť medzinárodný zmluvný režim takejto ťažby*. Tento režim by mal upravovať podľa článku 11 ods. 7 Dohody právne pravidlá (a) regulovaného a bezpečného získavania prírodných zdrojov Mesiaca, (b) pravidlá racionálnej správy týchto zdrojov, (c) právny režim spravodlivého rozdelenia výhod plynúcich z týchto zdrojov medzi všetkými zmluvnými stranami s osobitným

⁴³ Bližšie pozri ŠTURMA, P., M. DAMOHORSKÝ, J. ONDŘEJ, J. ZÁSTĚROVÁ a M. SMOLEK. *Mezinárodní právo životního prostředí: I. část (obecná)*. 1. vyd. Praha: Eva Rozkotová – IFEC, 2004, s. 130. ISBN 80-903409-2-X.

zretel'om kladeným na záujmy rozvojových štátov a štátov, ktoré prispeli k ich získaniu. Štáty majú podľa článku 11 ods. 6 Dohody aj povinnosť informovať o prírodných zdrojoch na Mesiaci. Nemajú však stanovený časový limit pre poskytnutie informácií o nájdených zdrojoch.⁴⁴

Ťažba nerastných surovín na nebeských telesách sa stala obsahom množstva diskusií po tom, ako bol v Spojených štátoch amerických prijatý *Zákon o zvyšovaní konkurencieschopnosti v komerčnom sektore kozmických letov*. Zákon, ktorý nadobudol účinnosť v novembri 2015, má podporiť a urýchliť rozvoj komerčného vesmírneho priemyslu a určiť smernice, ktoré majú napomôcť pri využívaní zdrojov z vesmíru, pričom definuje právnu normu zodpovednosti za škody, udeľovanie licencií, federálne právomoci, upravuje štatút „štátneho astronauta“, ako aj využívanie Medzinárodnej vesmírnej stanice (anglicky International Space Station, anglická skratka ISS) a riadenie „premávky“ na obežnej dráhe Zeme.⁴⁵ Azda najzaujímavejšou súčasťou Zákona je Hlava IV a konkrétne ods. 402, ktorý podporuje komerčné využitie zdrojov a surovín z vesmíru. Inými slovami, Zákon umožňuje americkým spoločnostiam, ako sú napríklad Deep Space Industries, Inc., a Planetary Resources, vykonávať ťažobné práce na kozmických telesách, vrátane asteroidov. Podoba Zákona bola známa už niekoľko mesiacov, odvtedy však po pripomienkach z priemyselného prostredia a od politikov prešiel mnohými zmenami. Podľa doslovného znenia predmetného ustanovenia sa v danej právnej úprave hovorí o „*práve občanov Spojených štátov amerických uskutočňovať komerčný prieskum a nadobúdať nerastné suroviny v kozmickom priestore bez nepriaznivých zásahov, čo je v súlade s medzinárodnými záväzkami Spojených štátov amerických, pričom tieto aktivity podliehajú povoleniu zo strany federálnej vlády a jej dohľadu*.“⁴⁶ Je skutočne otázne, či je dané ustanovenie v súlade s horeuvedenými ustanoveniami zmluvných noriem medzinárodného kozmického práva v oblasti ťažby nerastných

⁴⁴ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 168-169. ISBN 80-86473-69-7.

⁴⁵ Bližšie pozri *Slovenská spoločnosť pre vesmírnu politiku (SSPA)* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.vesmirnapolitika.sk/>; a Prezident Obama podpísal Zákon o komerčnom využívaní vesmíru. In: *Slovenská spoločnosť pre vesmírnu politiku (SSPA)* [online]. 2015-11-30 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.vesmirnapolitika.sk/2015/11/30/prezident-obama-podpisal-zakon-o-komercnom-vyuzivani-vesmiru/>.

⁴⁶ Bližšie pozri *U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act* [2015-11-25] [online]. 2015 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2262/text/toc-HEE062BAAFBDD4A43859C0142C68E67F9>.

surovín na nebeských telesách. Ako už bolo povedané, režim kozmického priestoru má charakter režimu *res communis omnium*, ktorý vychádza z rímsko-právnej zásady, pričom táto zásada zahŕňa i zákaz privlastnenia zo strany súkromných subjektov. Rozšírenie zákazu privlastnenia kozmu i na súkromné osoby je možné odvodiť zo systematického výkladu článku VI *Kozmického dohovoru* (1967), podľa ktorého „Zmluvné štáty majú medzinárodnú zodpovednosť za národnú činnosť v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a iných nebeských telies, či už túto činnosť vykonáva vládna organizácia alebo nevládna inštitúcia, a za to, že národná činnosť sa vykonáva v súlade s ustanoveniami obsiahnutými v tejto zmluve. Činnosť nevládných inštitúcií v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a iných nebeských telies povoľuje a trvale kontroluje príslušný zmluvný štát.“ Zákaz uplatňovania vlastníctva vo vzťahu ku kozmickému priestoru a nebeským telesám by bolo možné odvodiť i na základe teleologického výkladu. Nepripustnosť privlastnenia štátom je možné chápať aj ako zákaz privlastnenia podľa súkromného práva. Inak by bolo možné, aby akýkoľvek štát alebo štátom ovládaná právnická osoba nadobudli výlučné súkromné práva, t.j. vlastníctvo. To by malo podobný účinok ako okupácia štátom.⁴⁷ Zákaz privlastnenia na základe civilného práva vyplýva i zo stanoviska Belgicka, Austrálie a Brazílie v súvislosti s výkladom článku II *Kozmického dohovoru* v rámci podvýboru Výboru pre mierové využívanie kozmického priestoru (anglicky Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, anglická skratka COPUOS).⁴⁸

Medzinárodné kozmické právo okrem vyššie uvedených mnohostranných zmluvných noriem dotvára viacero *rezolúcií* Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov obsahujúcich deklarácie či zásady týkajúce sa kozmického priestoru, ktoré ovplyvnili alebo ovplyvňujú jeho vývoj alebo upravujú otázky, na ktorých sa medzinárodné spoločenstvo nebolo schopné dohodnúť v záväznej zmluvnej forme, ako aj *regionálne a viacstranné medzinárodné zmluvy* týkajúce sa kreácie medzinárodných organizácií, programov či iných foriem spolupráce s pôsobnosťou v oblasti kozmického priestoru.

Ako už bolo spomenuté, prvé dva z dokumentov soft law – rezolúcia nazvaná *Medzinárodná spolupráca pri mierovom využívaní kozmického priestoru* č. 1721/XVI z roku 1961 a rezolúcia obsahujúca *Deklaráciu*

⁴⁷ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právni režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 34-35. ISBN 80-86473-69-7.

⁴⁸ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právni režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 34. ISBN 80-86473-69-7.

právných zásad, ktorými sa riadi činnosť štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru č. 1962/XVIII z roku 1963 predchádzali zmluvným úpravám, prispeli k stabilizácii niektorých obyčajových pravidiel v oblasti kozmického práva a sformovali hlavné línie vývoja medzinárodného kozmického práva, čím výrazne ovplyvnili následnú zmluvnú normotvorbu.

Ďalšie rezolúcie upravovali otázky všeobecnejšieho charakteru, pri ktorých štáty neboli schopné dosiahnuť úplnú zhodu. Rezolúcia č. 37/92 z roku 1982, ktorá v prílohe obsahuje *Zásady, ktorými sa riadi používanie štátni umelých družíc Zeme pre priame televízne vysielanie* (1982), zakotvuje potrebu uzatvárania dvojstranných dohôd medzi vysielajúcim štátom a štátom prijímajúcim signál.⁴⁹ Rezolúcia č. 41/65 z roku 1986 obsahuje prílohu *Zásady diaľkového prieskumu Zeme z kozmického priestoru*. Ide o prieskum pre potreby zodpovedného nakladania s prírodnými zdrojmi, lepšieho využitia pôdy a ochrany životného prostredia so zakotvením práva prístupu všetkých štátov k týmto informáciám. Rezolúcia č. 47/68 z roku 1992 obsahuje *Zásady vzťahujúce sa na využívanie jadrových zdrojov energie v kozmickom priestore*, ktoré obmedzujú použitie jadrovej energie len na misie, ktoré by nemohli byť rozumne uskutočnené bez tejto energie. Pre výklad článku 1 Kozmického dohovoru bola prijatá *Deklarácia týkajúca sa medzinárodnej spolupráce pri prieskume a využívaní kozmu v prospech všetkých štátov, hlavne s ohľadom na potreby rozvojových krajín* č. 51/122 z roku 1996, ktorá zdôraznila povinnosť kozmických mocností konať v prospech všetkých krajín.⁵⁰

V oblasti vytvárania medzinárodných organizácií s pôsobnosťou v kozmickom priestore existujú i regionálne či viacstranné medzinárodné zmluvy, ako je napríklad *Dohovor o založení Európskej vesmírnej agentúry* (1975),⁵¹ alebo zmluvy vytvárajúce rôzne organizácie a programy na prevádzkovanie satelitov, ako je napríklad *Dohoda o medzinárodnom sys-*

⁴⁹ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 100-101. ISBN 80-86473-69-7; a DAVID, V., M. HOŠKOVÁ a J. MALENOVSKÝ. *Vesmír a kosmické právo*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1986, s. 91-92.

⁵⁰ Ku všetkým uvedeným rezolúciám bližšie pozri POTOČNÝ, M. a J. ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: Zvláštní část*. 6. doplň. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 179-180. ISBN 978-80-7400-398-1.

⁵¹ Bližšie pozri dohovor *Convention for the Establishment of a European Space Agency* [1975-05-30] [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: http://www.kosmos.gov.pl/download/ESA_Convention.pdf. Bližšie pozri nasledujúcu časť štúdie.

téme a organizácii vesmírnej komunikácie INTERSPUTNIK (1971).⁵² V oblasti aplikovaného výskumu kozmu vznikajú aj viacstranné medzinárodné zmluvy, ako je napríklad *Dohoda o spolupráci na civilnej medzinárodnej vesmírnej stanici* (1998),⁵³ ktorú uzatvorili vlády Kanady, Japonska, Ruskej federácie, Spojených štátov amerických a Európska vesmírna agentúra. Cieľom uvedenej dohody je vytvoriť dlhodobý medzinárodný rámec pre spoluprácu medzi partnermi v oblasti vytvorenia a prevádzkovania civilnej *Medzinárodnej vesmírnej stanice* (anglicky International Space Station, anglická skratka ISS) s trvalou ľudskou posádkou, na mierové účely, v súlade s platným medzinárodným kozmickým právom. Táto stanica bola vytvorená a úspešne funguje. Jej existencia má posilniť vedecké, technické a obchodné využitie vesmíru.⁵⁴

Inštitucionálne zabezpečenie medzinárodnoprávneho režimu kozmického priestoru a nebeských telies a spolupráca v kozmickom priestore

Rozvoj medzinárodného kozmického práva spôsobil potrebu vytvárania medzinárodných orgánov a organizácií s pôsobnosťou v danej oblasti. Už v roku 1959 bol na základe rezolúcie č. 1472 (XIV) Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov vytvorený *Výbor pre mierové využívanie kozmického priestoru* (anglicky Committee on the Peaceful Uses of the Outer Space, anglická skratka COPUOS), ktorého úlohou je sledovanie spolupráce v oblasti vesmíru, zbieranie informácií o kozmickom priestore a príprava kodifikačných dokumentov v oblasti medzinárodného kozmického práva. Výbor má dva stále podvýbory – právny podvýbor a vedecko-technický podvýbor. Výsledkom činností Výboru a jeho podvýborov sú odporúčania Valnému zhromaždeniu Organizácie Spojených národov. Ďalším pomocným orgánom Výboru je *Úrad Organizácie Spojených národov pre vesmírne záležitosti* (anglicky United Nations Office for Outer

⁵² Bližšie pozri dohodu *Agreement on the Establishment of the INTERSPUTNIK International System and Organization of Space Communications* [1971-11-15] [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.intersputnik.com/upload/iblock/85c/agreement-plus-protocol.pdf>.

⁵³ Bližšie pozri dohodu *Agreement among the Government of Canada, Governments of the Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America Concerning Cooperation on the Civil International Space Station* [1998-01-29] [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <ftp://ftp.hq.nasa.gov/pub/pao/reports/1998/IGA.html>.

⁵⁴ K uvedenej problematike bližšie pozri MOENTER, R. The International Space Station: Legal Framework and Current Status. *Journal of Air Law and Commerce*. 1999, vol. 64, no. 4, s. 1033-1056. ISSN 0021-8642.

Space Affairs, anglická skratka UNOOSA). Je to správny orgán, ktorý poskytuje pomoc Výboru a jeho podvýborom, a tiež rozvojovým krajinám pri využívaní kozmických technológií. Jeho úlohami sú taktiež podpora medzinárodnej spolupráce pri mierovom využívaní kozmu, vedenie registra kozmických objektov vypustených do kozmu Organizáciou Spojených národov a niektoré ďalšie úlohy.

Aktivity štátov v kozme sa väčšinou realizujú na báze medzinárodnej spolupráce. Najširšia spolupráca štátov v oblasti kozmického priestoru sa historicky uskutočňovala a uskutočňuje najmä v rámci národných kozmických agentúr, ako sú napríklad americká *Národná vesmírna agentúra* (anglicky National Space Agency, anglická skratka NASA) či *Federálna vesmírna agentúra Ruska* (rusky Federal'noje kosmičeskoje agentstvo Rossiji, ruská skratka Roskosmos), ktoré často spolu úzko spolupracujú. V minulosti existovali i špeciálne medzinárodné kozmické programy, ako napríklad program *Interkosmos*, v rámci ktorého vykonávali kozmické aktivity najmä štáty bývalého tzv. východného bloku. Začiatkom dvadsiateho prvého storočia sa do rámca spolupráce v oblasti kozmického priestoru postupne zapájajú i novovzniknuté medzinárodné organizácie, ako je napríklad už spomenutá *Európska vesmírna agentúra*. Európska vesmírna agentúra je medzivládna medzinárodná organizácia, ktorej cieľom je podporovať výskum vesmíru a vývoj vesmírnych technológií v jej členských a spolupracujúcich štátoch a ktorá je po americkej NASA a ruskej ROSKOSMOS *treťou najvýznamnejšou vesmírnou agentúrou sveta*. Európska vesmírna agentúra bola založená v roku 1975 podpísaním medzivládneho *Dohovoru o založení Európskej vesmírnej agentúry*.⁵⁵ V článku 2 uvedeného dohovoru si stanovuje svoj účel, ktorým je „*vylučne na mierové účely presadzovať a posilňovať spoluprácu medzi európskymi štátmi v oblasti vesmírneho výskumu a technológií a ich použitia vo vesmíre, s výhľadom na ich používanie na vedecké účely a pre operačné systémy.*“ Tento účel Európskej vesmírnej agentúry sa má realizovať prostredníctvom formulovania a implementovania dlhodobej európskej vesmírnej politiky, a to hlavne prostredníctvom odporúčaní ohľadom cieľov vesmírnych aktivít pre členské štáty, ako aj pomocou zosúladovania ich vesmírnych politík, berúc pritom do úvahy ostatné národné a medzinárodné organizácie, formulovania a implementovania činností a programov v oblasti vesmírneho výskumu, koordinovania Európskeho vesmírneho programu

⁵⁵ Bližšie pozri dohovor *Convention for the Establishment of a European Space Agency* [1975-05-30] [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: http://www.kosmos.gov.pl/download/ESA_Convention.pdf.

a národných programov členských štátov a integrovania týchto národných programov v čo najvyššej možnej miere do Európskeho vesmírneho programu, formulovania a implementovania priemyselnej politiky vhodnej pre program Európskej vesmírnej agentúry, ako aj prostredníctvom odporúčania koherentnej priemyselnej politiky členským štátom.

Predchodcami Európskej vesmírnej agentúry boli dve organizácie, a to *Organizácia pre vývoj a konštrukciu na odpaľovanie vesmírnych zariadení* (anglicky Organisation for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers, anglická skratka ELDO) a *Európska vesmírna výskumná organizácia* (anglicky European Space Research Organisation, anglická skratka ESRO).⁵⁶ Európska vesmírna agentúra vznikla zlúčením týchto dvoch organizácií. Jej hlavné sídlo sa nachádza v Paríži, špecializované technologické centrá sú v Španielsku (Astronomické centrum), Holandsku (Technologické centrum), Taliansku (Centrum pre pozorovanie Zeme) a Nemecku (Operačné centrum a Centrum pre výcvik kozmonautov). Svoj kozmodróm má Európska vesmírna agentúra na území Francúzskej Guyany v Južnej Amerike. Momentálne ju tvorí 20 členských štátov (Belgicko, Česká republika, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Rakúsko, Grécko, Írsko, Luxembursko, Taliansko, Holandsko, Nórsko, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Španielsko, Švédsko, Švajčiarsko a Spojené kráľovstvo), ktoré svojimi členskými príspevkami tvoria rozpočet Európskej vesmírnej agentúry vo výške takmer 4 miliardy EUR ročne. Ostatné krajiny Európskej únie sa nachádzajú v rôznych fázach prípravy na členstvo. Špeciálnym spolupracujúcim štátom Európskej vesmírnej agentúry je Kanada. Európska vesmírna agentúra spolupracuje na základe rámcovej dohody aj s Európskou úniou, a to na vybraných vesmírnych projektoch, predovšetkým na globálnom navigačnom satelitnom systéme Galileo, a na projekte pre monitorovanie životného prostredia GMES. Slovenská republika s Európskou vesmírnou agentúrou v súčasnosti úzko spolupracuje. V roku 2010 podpísala *Dohodu medzi vládou Slovenskej republiky a Európskou vesmírnou agentúrou o spolupráci vo výskume a využívaní kozmického priestoru na mierové účely*.⁵⁷ Jednalo sa o prvú fázu spolupráce Slovenskej republiky s Európskou vesmírnou agentúrou, na základe ktorej sa odborníci zo Slovenskej republiky zúčastňujú vybra-

⁵⁶ Bližšie pozri Von der DUNK, F. G. The European Union and the Outer Space Treaty: Will the Twain Ever Meet?. In: A. LELE, ed. *Fifty Years of the Outer Space Treaty: Tracing the Journey*. 1st ed. New Delhi: Pentagon Press, 2017, s. 76. ISBN 978-81-8274-948-1.

⁵⁷ Uvedená dohoda vyšla v Zbierke zákonov v rámci Vyhlášky Ministerstva zahraničných vecí č. 319/2010 Z.z.

ných rokovaní Európskej vesmírnej agentúry, organizujú sa spoločné semináre a workshopy, podporujú sa propagácia a vzdelávacie programy (napríklad študentské stáže).⁵⁸ Dňa 16. februára 2015 Slovenská republika podpísala ďalšiu *Dohodu o európskom spolupracujúcom štáte medzi Slovenskou republikou a Európskou vesmírnou agentúrou*.⁵⁹ Pre Slovensko sa uvedenou zmluvou otvára veľa príležitostí na poli výskumu vesmíru a vývoja kozmických technológií. Slovenské firmy, univerzity a výskumné ústavy sa vďaka nej budú môcť zúčastňovať projektov v oblastiach stavby kozmických sond či vývoja aplikácií a služieb založených na spracovaní satelitných dát. Nemalý prínos bude mať predmetná zmluva aj pre stredné, a najmä vysoké školy, pre ktoré poskytuje Európska vesmírna agentúra študentské stáže, rôzne štipendiá a súťaže.⁶⁰

V kozme sa v súčasnosti nachádzajú tisícky družíc, ktoré plnia rôzne programy. Ide teda už o aplikovaný výskum kozmu. Pre prevádzkovanie družíc vznikajú špecializované medzinárodné organizácie. Medzinárodné organizácie, ako sú INTERSPUTNIK, INTELSAT, INMARSAT, prevádzkujú spojovacie družice. Organizácia EUMESAT prevádzkuje meteorologické družice. Družice určené na diaľkové pozorovanie Zeme, ako sú družice GALILEO, prevádzkuje Európska únia. Družice zabezpečujúce televízne vysielanie sú prevádzkované organizáciami ako EUTELESAT, INTERSAT, ASTRA a podobne. Problémom likvidácie kozmického odpadu sa zaoberá už spomenutá medzinárodná medzivládna organizácia *Výbor pre vzájomnú koordináciu agentúr v oblasti kozmického odpadu* (anglicky Inter-Agency Space Debris Coordination Committee, anglická skratka IADC), založená z poverenia členských štátov národnými kozmickými agentúrami štátov, ktoré prevádzkujú kozmické objekty, a Európskej vesmírnej agentúry. Aj Slovenská republika sa zapojila do procesu vysielania družíc do vesmíru. Dňa 23. júna 2017 bola prvá slovenská družica skCUBE, spolu s tridsiatkou ďalších družíc vrátane českého projektu VZLUSat-1, vynesená do vesmíru na nosnej rakete z indického vesmírneho strediska

⁵⁸ Bližšie pozri Európska vesmírna agentúra. In: *Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/europska-vesmirna-agentura/>.

⁵⁹ Uvedenú dohodu ratifikoval prezident Slovenskej republiky dňa 15. januára 2016.

⁶⁰ Bližšie pozri KUTKA, A. Slovensko podpísalo zmluvu s ESA. In: *SOSA – Slovenská organizácia pre vesmírne aktivity* [online]. 2015-02-16 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://sosa.sk/slovensko-podpisalo-zmluvu-s-esa/>.

Satish Dhawan Space Centre. Na obežnú dráhu Zeme sa dostala okolo 6:20 SELČ.⁶¹

Inštitucionálne zabezpečenie aplikácie medzinárodného kozmického práva podporujú i možnosti riešenia sporov z predmetnej oblasti diplomatickými prostriedkami a pred rôznymi arbitrážnymi a súdnymi orgánmi. Špecializovaná právna úprava v uvedenej oblasti medzinárodného kozmického práva, vytvárajúca inštitucionálne možnosti riešenia sporov, je však stručná a nie celkom dostatočná. Primárne ide o možnosť konzultácií podľa článku IX *Kozmického dohovoru* (1967), ďalej o možnosť rozhodcovského určenia výšky náhrady škody osobitnou komisiou pre zistenie nárokov podľa ustanovení *Dohovoru o zodpovednosti štátov za škody spôsobené kozmickými objektmi* (1972), a napokon o možnosť využiť arbitrážne konanie pred Stálym arbitrážnym dvorom v duchu nezáväzných *Opčných pravidiel pre arbitrážne spory týkajúce sa kozmickej činnosti* (2011).⁶²

Možnosť konzultácií podľa článku IX *Kozmického dohovoru* (1967) vychádza zo situácie, ak zmluvný štát má dôvodné obavy, že činnosť alebo pokus, ktoré pripravuje alebo ktoré pripravujú jeho štátni príslušníci v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a iných nebeských telies, by mohli škodlivo pôsobiť na činnosť ostatných zmluvných štátov pri mierovom výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies. V takom prípade má možnosť vykonať pred začatím akejkoľvek takejto činnosti alebo pokusu potrebné medzinárodné konzultácie. Rovnako v situácii, ak zmluvný štát, ktorý má dôvodné obavy, že činnosť alebo pokus, ktoré pripravuje iný zmluvný štát v kozmickom priestore vrátane Mesiaca a iných nebeských telies, by mohli škodlivo pôsobiť na činnosť pri mierovom výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies, môže požadovať konzultácie o takejto činnosti alebo pokuse. Slabinou uvedených ustanovení je skutočnosť, že akýkoľvek druhý štát nemá povinnosť zúčastniť sa konzultácií alebo ich môže odmietnuť.⁶³

⁶¹ Bližšie pozri ONDERČANIN, L. Prvá slovenská družica je už na obežnej dráhe. In: *TECH.sme.sk* [online]. 2017-06-23 [cit. 2017-06-23]. Dostupné na: <https://tech.sme.sk/c/20566029/prva-slovenska-druzica-uz-je-na-obeznej-drahe.html#ixzz414soTRFf>.

⁶² Bližšie pozri opčné pravidlá *Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Outer Space Activities* [2011-12-06] [online]. 2011 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/01/Permanent-Court-of-Arbitration-Optional-Rules-for-Arbitration-of-Disputes-Relating-to-Outer-Space-Activities.pdf>.

⁶³ Bližšie pozri ONDŘEJ, J. *Právni režimy mořských oblastí: Srovnání s kosmem a Antarktidou*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 289. ISBN 978-80-7380-630-9.

Možnosť rozhodcovského určenia výšky náhrady škody osobitnou *Komisiou na zistenie nárokov* podľa ustanovení *Dohovoru o zodpovednosti štátov za škody spôsobené kozmickými objektmi* (1972) vyplýva z ustanovení článkov XIV až XIX uvedeného dohovoru. Podľa článku XIV Dohovoru v prípade, ak sa nedosiahne dohoda o nároku na náhradu škody sporiacich sa štátov diplomatickým rokovaním, ako ustanovuje článok IX Dohovoru, do jedného roka odo dňa, kedy štát predkladajúci nárok oznámi vypúšťajúcejmu štátu, že predložil dokumentáciu o svojom nároku, zriadia príslušné strany na žiadosť ktoréhokoľvek z nich Komisiu na zistenie nárokov. V duchu článku XV Dohovoru platí, že Komisia na zistenie nárokov sa skladá z troch členov. Jedného člena vymenuje štát predkladajúci nárok, druhého člena vymenuje vypúšťajúci štát a tretieho člena, a to predsedu, volia obe strany spoločne. Každá strana uskutoční príslušné vymenovanie do dvoch mesiacov po tom, čo sa požiadalo o zriadenie Komisie na zistenie nárokov. Ak nedôjde k dohode o voľbe predsedu do štyroch mesiacov po tom, čo sa požiadalo o zriadenie Komisie na zistenie nárokov, môže ktorákokoľvek z oboch strán požiadať Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, aby vymenoval predsedu v ďalšej dvojmesačnej lehote. Podľa článku XVI Dohovoru je stanovené, že v prípade, ak jedna zo strán nevykoná v určenej lehote príslušné vymenovanie, bude na žiadosť druhej strany predseda vystupovať sám ako jednočlenná Komisia na zistenie nárokov. Miesto, ktoré sa z akéhokoľvek dôvodu v Komisii uvoľní, sa obsadí rovnakým postupom, aký bol prijatý pre pôvodné vymenovanie. Komisia si určí svoj vlastný poriadok a rozhodne o mieste či miestach, kde bude zasadať, a o ostatných správnych záležitostiach. Okrem prípadov rozhodnutí a nálezov vydaných jednočlennou Komisiou prijíma Komisia všetky rozhodnutia a nálezy väčšinou hlasov.

Podľa článku XVII vyššie uvedeného dohovoru sa počet členov Komisie na zistenie nárokov nezvýši, ani keď dva či viaceré štáty predkladajúce nárok alebo vypúšťajúce štáty vystupujú v akomkoľvek konaní pred Komisiou spoločne. Štáty, ktoré takto spoločne predkladajú nárok, spoločne vymenujú jedného člena Komisie rovnakým spôsobom a za rovnakých podmienok ako v prípade, keď nárok uplatňuje jeden štát. Ak takto spoločne vystupujú dva či viaceré vypúšťajúce štáty, vymenujú spoločne jedného člena Komisie tým istým spôsobom. Ak štáty predkladajúce nárok alebo vypúšťajúce štáty neuskutočnia vymenovanie v určenej lehote, vystupuje predseda ako jednočlenná Komisia. V nadväznosti na ustanovenia článku XVIII Dohovoru Komisia na zistenie nárokov rozhodne

o podstate nároku na náhradu, a pokiaľ sa má náhrada zaplatiť, určí jej výšku.

V duchu článku XIX Dohovoru Komisia na zistenie nárokov koná podľa ustanovenia článku XII Dohovoru. Rozhodnutie Komisie je konečné a záväzné, ak sa na tom strany dohodli; inak Komisia vydá konečný nález majúci povahu odporúčania, ktorý strany vezmú poctivo do úvahy. Komisia vyhlási dôvody svojho rozhodnutia či nálezu, pričom vydá svoje rozhodnutie či nález čo možno najrýchlejšie a najneskoršie do jedného roka odo dňa svojho zriadenia, pokiaľ nezistí, že treba danú lehotu predĺžiť. Komisia zverejní svoje rozhodnutie či nález a vydá overenú kópiu rozhodnutia či nálezu každej zo strán, ako aj Generálnemu tajomníkovi Organizácie Spojených národov.

Konanie pred Stálym arbitrážnym dvorom upravuje *Haagsky dohovor o pokojnom riešení medzinárodných sporov* (1907).⁶⁴ Predmetný orgán nemá stálu povahu, pokiaľ ide o zloženie, konanie a judikatúru. Stále sú iba kancelária Dvora a zoznam rozhodcov, z ktorého si sporové strany môžu zvoliť rozhodcu pre konkrétny spor. Zoznam rozhodcov je vytvorený z odborníkov, znalcov medzinárodného práva. Každý zmluvný štát Dohovoru doň môže zapísať štyroch svojich občanov, čím vzniká tzv. národná skupina Stáleho arbitrážneho dvora. Národná skupina má okrem iného i právomoci navrhovať kandidátov na sudcov Medzinárodného súdneho dvora. Pravidlá konania pred Stálym arbitrážnym dvorom, podrobne upravené v Haagskom dohovore o pokojnom riešení medzinárodných sporov (1907), platia však len vtedy, ak sa štáty nedohodnú na iných pravidlách.⁶⁵ Správna rada Stáleho arbitrážneho dvora prijíma aj špecifické nezáväzné pravidlá pre konanie v rôznych oblastiach medzinárodných sporov. Dňa 6. decembra 2011 takto prijala i *Opčné pravidlá pre arbitrážne spory týkajúce sa kozmickej činnosti*. V duchu týchto pravidiel sa vytvára možnosť riešiť spory primárne medzi štátmi, ale pravidlá umožňujú aj to, aby stranou sporu boli i súkromné osoby prevádzkujúce kozmické aktivity. Uvedené pravidlá mierne modifikujú pravidlá konania pred Stálym arbitrážnym dvorom v duchu Haagskeho dohovoru o pokojnom riešení medzinárodných sporov (1907). Napríklad podľa článku 7 Pravidiel sa v prípade, ak sa strany predtým nedohodli na počte rozhodcov a ak do 30 dní po doručení oznámenia o rozhodcovskom konaní

⁶⁴ Bližšie pozri dohovor *The Hague Convention for the Pacific Settlement of International Disputes* [1907-10-18]. UKTS 6 (1971) Cmnd. 4575.

⁶⁵ Bližšie pozri JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 286-288. ISBN 978-80-7380-559-3.

strany odporcu sa strany nedohodli, že rozhodca bude len jeden, vymenúvajú traja rozhodcovia. Inak podľa uvedeného Haagskeho dohovoru rozhodujú piati rozhodcovia. Účelom Pravidiel ako takých je poskytnúť prostriedky pre dobrovoľné a záväzné riešenie sporov, ktoré budú k dispozícii všetkým stranám zapojeným do kozmickej činnosti a ktoré budú prispôbené zvláštnostiam tejto špecifickej oblasti ekonomickej činnosti.⁶⁶ K založeniu jurisdikcie Stáleho arbitrážneho dvora a aplikácii Pravidiel dochádza podľa ich článku 1 v prípade osobitnej dohody sporových strán, kde strany osobitne uvedú, že chcú využiť konanie podľa Pravidiel. Opčné pravidlá pre arbitrážne spory týkajúce sa kozmickej činnosti zabezpečujú vytvorenie skupiny rozhodcov, ktorí majú skúsenosti v predmetnej oblasti. Tieto procesné pravidlá tiež umožňujú zriadenie skupiny vedeckých a technických expertov, ktorí môžu byť vymenovaní za odborných svedkov. Strany v spore môžu, ale nie sú povinné, vybrať rozhodcov a odborných svedkov z týchto panelov. Dané skupiny rozhodcov i expertov už medzičasom boli vytvorené.⁶⁷

Možnosť arbitrážneho konania predpokladá i horeuvedená zakladajúca zmluva *Európskej vesmírnej agentúry*, v duchu ktorej je možná arbitráž medzi dvoma alebo viacerými členskými štátmi alebo medzi štátmi a Európskou vesmírnou agentúrou, ale, samozrejme, len pre spory súvisiace s jej výkladom a implementáciou. Arbitrážne konanie je možné aj v rámci nástrojov *Medzinárodnej telekomunikačnej únie*, ale len pokiaľ ide o určité otázky, ako je napríklad škodlivá interferencia s registrovanými rádiovými frekvenciami.⁶⁸

Všetky vyššie uvedené možnosti riešenia sporov pred arbitrážnymi orgánmi však v praxi štátov doposiaľ, vychádzajúc z dostupných informácií, neboli využité.

⁶⁶ Bližšie pozri POCAR, F. An Introduction to the PCA's Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Outer Space Activities. *Journal of Space Law*. 2012, vol. 38, no. 1, s. 171. ISSN 0095-7577; a ONDŘEJ, J. *Právní režimy mořských oblastí: Srovnání s kosmem a Antarktidou*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 290. ISBN 978-80-7380-630-9.

⁶⁷ Bližšie pozri Panels of Arbitrators and Experts for Space-related Disputes. In: *Permanent Court of Arbitration* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://pca-cpa.org/en/about/structure/panels-of-arbitrators-and-experts-for-space-related-disputes/>.

⁶⁸ Bližšie pozri POCAR, F. An Introduction to the PCA's Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Outer Space Activities. *Journal of Space Law*. 2012, vol. 38, no. 1, s. 176. ISSN 0095-7577; a VIIKARI, L. *The Environmental Element in Space Law: Assessing the Present and Charting the Future*. 1st ed. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 295. ISBN 978-90-04-16744-5.

Vzhľadom na skutočnosť, že osobitná úprava medzinárodného kozmického práva v oblasti riešenia sporov nie je celkom dostatočná, je nutné v predmetnej oblasti použiť všeobecnú úpravu prostriedkov mierového riešenia sporov, či už diplomatických alebo súdnych,⁶⁹ vrátane možnosti využiť sporové konanie pred Medzinárodným súdnym dvorom⁷⁰ v duchu ustanovení *Charty Organizácie Spojených národov a Štatútu Medzinárodného súdneho dvora* (1945).⁷¹ Je však pravdou, že doposiaľ sa žiaden štát neobrátil na Medzinárodný súdny dvor vo veci týkajúcej sa medzinárodného kozmického práva.

Záver

Medzinárodné kozmické právo začalo proces svojho vzniku v tzv. medzinárodnom geofyzikálnom roku 1957, konkrétne 4. októbra 1957, keď bola Sovietskym zväzom vypustená prvá družica Zeme Sputnik 1. Do kozmu bol teda vypustený nový predmet, kvalitatívne iný ako lietadlo. Neskôr došlo i k pilotovaným letom na obežnú dráhu Zeme a na Mesiac, a tiež k prvým pokusom o výskum a využívanie kozmického priestoru. Všetky uvedené aktivity predstavujú kľúčové momenty pre vývoj medzinárodnoprávneho režimu kozmického priestoru, ktorý sa stal základom pre sformovanie nového pododvetvia medzinárodného verejného práva – medzinárodného kozmického práva. V nadväznosti na uvedené aktivity vzniklo niekoľko základných obyčajových noriem regulujúcich právny režim kozmického priestoru, a neskôr i soft law normy a medzinárodné zmluvy. Určujúcim normatívnym rámcom činnosti štátov v kozmickom priestore a na nebeských telesách v súčasnosti je však zmluvná úprava, ktorej základom je Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies, tzv. Kozmický dohovor, z roku 1967. Uvedený dohovor kodifikuje obyčajové pravidlá, a preto pravidlá v ňom obsiahnuté existujú aj v obyčajovej podobe a zaväzujú všetky subjekty medzinárodného práva *erga omnes*. Na Kozmický dohovor nadviazali ďalšie špecializované mnohostranné medzinárodné zmluvy, a to Dohoda o pomoci kozmonautom pri ich návrate a o vrátení predmetov vypustených do kozmu z roku 1968, Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými

⁶⁹ Bližšie pozri JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 282-297. ISBN 978-80-7380-559-3.

⁷⁰ Bližšie pozri JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 289-292. ISBN 978-80-7380-559-3.

⁷¹ Bližšie pozri *Charter of the United Nations* [1945-10-24]. 1 UNTS XVI. Vyhláška č. 30/1947 Zb. v znení neskorších zmien.

predmetmi z roku 1972, Dohovor o registrácii objektov vypustených do kozmického priestoru z roku 1975 a Dohoda o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách (1979). Problematiky kozmického práva sa dotýka i Zmluva o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, kozmickom priestore a pod vodou z roku 1963 z oblasti medzinárodného práva odzbrojenia. Uvedené zmluvy vytvárajú osobitný právny režim využívania kozmu, ktorý spočíva na viacerých kľúčových zásadách a normách.

V oblasti medzinárodného kozmického práva boli okrem iného prijaté i viaceré soft law dokumenty v podobe rezolúcií Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov obsahujúce deklarácie či zásady týkajúce sa kozmického priestoru, ktoré ovplyvnili alebo ovplyvňujú jeho vývoj. Prvou z nich bola rezolúcia nazvaná Medzinárodná spolupráca pri mierovom využívaní kozmického priestoru č. 1721/XVI z roku 1961, ktorú nasledovala o niečo významnejšia rezolúcia obsahujúca Deklaráciu právnych zásad, ktorými sa riadi činnosť štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru č. 1962/XVIII z roku 1963. Oba dokumenty prispeli k stabilizácii niektorých obyčajových pravidiel v oblasti kozmického práva a sformovali hlavné línie vývoja kozmického práva, čím výrazne ovplyvnili následnú zmluvnú normotvorbu. Rezolúcia č. 37/92 z roku 1982, ktorá v prílohe obsahuje Zásady, ktorými sa riadi používanie štátnymi umelých družíc Zeme pre priame televízne vysielanie (1982), zakotvuje potrebu uzatvárania dvojstranných dohôd medzi vysielajúcim štátom a štátom prijímajúcim signál. Rezolúcia č. 41/65 z roku 1986 obsahuje prílohu Zásady diaľkového prieskumu Zeme z kozmického priestoru. Ide o prieskum pre potreby zodpovedného nakladania s prírodnými zdrojmi, lepšieho využitia pôdy a ochrany životného prostredia, so zakotvením práva prístupu všetkých štátov k týmto informáciám. Rezolúcia č. 47/68 z roku 1992 obsahuje Zásady vzťahujúce sa na využívanie jadrových zdrojov energie v kozmickom priestore, ktoré obmedzujú použitie jadrovej energie len na misie, ktoré by nemohli byť rozumne uskutočnené bez tejto energie. Pre výklad článku 1 Kozmického dohovoru bola prijatá Deklarácia týkajúca sa medzinárodnej spolupráce pri prieskume a využívaní kozmu v prospech všetkých štátov, hlavne s ohľadom na potreby rozvojových krajín č. 51/122 z roku 1996, ktorá zdôraznila povinnosť kozmických mocností konať v prospech všetkých krajín.

Uvedené normy pokrývajú všetky podstatné otázky medzinárodného kozmického práva. Existujú však i oblasti, kde bude v budúcnosti potrebné prijať ďalšie úpravy. Ide najmä o otázku ťažby nerastných surovín na

nebeských telesách. V Spojených štátoch amerických bola totiž prijatá zákonná úprava, ktorá umožňuje vnútroštátnym subjektom ťažbu nerastných surovín na nebeských telesách na priemyselné účely. Daný prístup je, podľa nášho názoru, v rozpore s platným medzinárodným kozmickým právom.

Medzinárodné kozmické právo dotvárajú regionálne a viacstranné medzinárodné zmluvy týkajúce sa kreácie medzinárodných organizácií, programov či iných foriem spolupráce s pôsobnosťou v oblasti kozmického priestoru. V oblasti vytvárania medzinárodných organizácií s pôsobnosťou v kozmickom priestore existujú i regionálne či viacstranné medzinárodné zmluvy, ako je napríklad Dohovor o založení Európskej vesmírnej agentúry (1975), alebo zmluvy vytvárajúce rôzne organizácie a programy na prevádzkovanie satelitov, ako je napríklad Dohoda o medzinárodnom systéme a organizácii vesmírnej komunikácie INTERSPUTNIK (1971). V oblasti aplikovaného výskumu kozmu vznikajú i viacstranné medzinárodné zmluvy, ako je napríklad Dohoda o spolupráci na civilnej medzinárodnej vesmírnej stanici (1998), ktorú uzatvorili vlády Kanady, Japonska, Ruskej federácie, Spojených štátov amerických a Európska vesmírna agentúra.

Rozvoj medzinárodného kozmického práva spôsobil potrebu vytvárania medzinárodných orgánov a organizácií s pôsobnosťou v predmetnej oblasti, t.j. potrebu inštitucionálneho zabezpečenia aplikácie medzinárodného kozmického práva. V rámci Organizácie Spojených národov boli pre tieto účely vytvorené Výbor pre mierové využívanie kozmického priestoru a jeho pomocný orgán Úrad Organizácie Spojených národov pre vesmírne záležitosti. Aktivity štátov v kozme sa väčšinou realizujú na báze medzinárodnej spolupráce. Najširšia spolupráca štátov v oblasti kozmického priestoru sa historicky uskutočňovala a uskutočňuje najmä v rámci národných kozmických agentúr, ako sú napríklad americká Národná vesmírna agentúra či Federálna vesmírna agentúra Ruska, ktoré často spolu úzko spolupracujú. Začiatkom dvadsiateho prvého storočia sa do rámca spolupráce v oblasti kozmického priestoru postupne zapájajú i novovzniknuté medzinárodné organizácie, ako je napríklad Európska vesmírna agentúra.

Inštitucionálne zabezpečenie aplikácie medzinárodného kozmického práva podporujú i možnosti riešenia sporov z predmetnej oblasti diplomatickými prostriedkami pred rôznymi arbitrážnymi a súdnymi orgánmi. Špecializovaná právna úprava v uvedenej oblasti medzinárodného

kozmickeho práva, vytvárajúca inštitucionálne možnosti riešenia sporov, je však stručná a nie celkom dostatočná. Ide o možnosť konzultácií podľa článku IX Kozmickeho dohovoru, možnosť rozhodcovského určenia výšky náhrady škody osobitnou Komisiou na zistenie nárokov podľa Dohovoru o zodpovednosti štátov za škody spôsobené kozmickými objektmi (1972) a možnosť využiť arbitrážne konanie pred Stálym arbitrážnym dvorom v duchu nezáväzných Opčných pravidiel pre arbitrážne spory týkajúce sa kozmickej činnosti (2011). Vzhľadom na skutočnosť, že osobitná úprava medzinárodného kozmickeho práva v danej oblasti nie je celkom dostatočná, je nutné v predmetnej oblasti použiť všeobecnú úpravu prostriedkov mierového riešenia sporov vrátane možnosti využiť sporové konanie pred Medzinárodným súdnym dvorom.

Zoznam bibliografických odkazov

AGAPOV, V. a I. MOLOTOV. *International Scientific Optical Observation Network (ISON) for the Near-Earth Space Surveillance – Results of the First Years of Work and Plans for the Future* [online]. Vienna: Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Scientific and Technical Subcommittee, 2008-02-19. 21 s. [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.unoosa.org/pdf/pres/stsc2008/tech-28E.pdf>.

Agreement among the Government of Canada, Governments of the Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America Concerning Cooperation on the Civil International Space Station [1998-01-29] [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <ftp://ftp.hq.nasa.gov/pub/pao/reports/1998/IGA.html>.

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies [1979-12-05]. 1363 UNTS 3.

Agreement on the Establishment of the INTERSPUTNIK International System and Organization of Space Communications [1971-11-15] [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.intersputnik.com/upload/iblock/85c/agreement-plus-protocol.pdf>.

Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space [1968-04-22]. 672 UNTS 119.

- BAIOCCHI, D. a W. WELSER. *Confronting Space Debris: Strategies and Warnings from Comparable Examples including Deepwater Horizon*. 1st ed. Santa Monica: Rand Corporation, 2010. 127 s. ISBN 978-0-8330-5056-4.
- BIRNIE, P. W. a A. E. BOYLE. *International Law and the Environment*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 1994. 563 s. ISBN 0-19-876283-6.
- Convention for the Establishment of a European Space Agency* [1975-05-30] [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: http://www.kosmos.gov.pl/download/ESA_Convention.pdf.
- Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects* [1972-03-29]. 961 UNTS 187.
- Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space* [1975-01-14]. 1023 UNTS 15.
- ČAPEK, J., R. KLÍMA a J. ZBÍRALOVÁ. *Civilní letectví ve světle práva*. 1. vyd. Praha: LexisNexis, 2005. 362 s. ISBN 80-86199-95-9.
- ČEPELKA, Č. a P. ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9.
- DAVID, V., M. HOŠKOVÁ a J. MALENOVSKÝ. *Vesmír a kosmické právo*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1986. 98 s.
- Európska vesmírna agentúra. In: *Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/europska-vesmirna-agentura/>.
- Charter of the United Nations* [1945-10-24]. 1 UNTS XVI.
- CHRISTOL, C. Q. *Space Law: Past, Present, and Future*. 1st ed. Deventer; Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991. 516 s. ISBN 90-6544-475-0.
- CHRISTOL, C. Q. *The Modern International Law of Outer Space*. 1st ed. New York: Pergamon Press, 1982. 932 s. ISBN 0-08-029367-0.
- Inter-agency Space Debris Coordination Committee (IADC)* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.iadc-online.org/>.
- JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, K. BLAŠKOVIČ, T. BUCHTA a D. ARBET. *Mezinárodní právo veřejné: Druhá část*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 463 s. ISBN 978-80-7380-597-5.

- JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 319 s. ISBN 978-80-7380-559-3.
- KLINKRAD, H. *Space Debris: Models and Risk Analysis*. 1st ed. Berlin; Heidelberg; New York: Springer, 2006. 430 s. ISBN 3-540-25448-X.
- KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné: Všeobecná a osobitná časť*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2011. 725 s. ISBN 978-80-8078-414-0.
- Kozmický priestor. In: *Astronomia-on-net* [online]. 2012-10-31 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://astronomia-on-net.webnode.sk/news/kozmicke-priestor/>.
- KUTKA, A. Slovensko podpísalo zmluvu s ESA. In: *SOSA – Slovenská organizácia pre vesmírne aktivity* [online]. 2015-02-16 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://sosa.sk/slovensko-podpisalo-zmluvu-s-esa/>.
- MOENTER, R. The International Space Station: Legal Framework and Current Status. *Journal of Air Law and Commerce*. 1999, vol. 64, no. 4, s. 1033-1056. ISSN 0021-8642.
- ODUNTAN, G. The Never Ending Dispute: Legal Theories on the Spatial Demarcation Boundary Plane between Airspace and Outer Space. *Hertfordshire Law Journal*. 2003, vol. 1, no. 2, s. 64-84. ISSN 1479-4195.
- ONDERČANIN, L. Prvá slovenská družica je už na obežnej dráhe. In: *TECH.sme.sk* [online]. 2017-06-23 [cit. 2017-06-23]. Dostupné na: <https://tech.sme.sk/c/20566029/prva-slovenska-druzica-uz-je-na-obeznej-drahe.html#ixzz414soTRFf>.
- ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 263 s. ISBN 80-86473-69-7.
- ONDŘEJ, J. *Právní režimy mořských oblastí: Srovnání s kosmem a Antarktidou*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 316 s. ISBN 978-80-7380-630-9.
- Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Outer Space Activities* [2011-12-06] [online]. 2011 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/01/Permanent-Court-of-Arbitration-Optional-Rules-for-Arbitration-of-Disputes-Relating-to-Outer-Space-Activities.pdf>.

- Panels of Arbitrators and Experts for Space-related Disputes. In: *Permanent Court of Arbitration* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://pca-cpa.org/en/about/structure/panels-of-arbitrators-and-experts-for-space-related-disputes/>.
- POCAR, F. An Introduction to the PCA's Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Outer Space Activities. *Journal of Space Law*. 2012, vol. 38, no. 1, s. 171-185. ISSN 0095-7577.
- POTOČNÝ, M. a J. ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: Zvláštní část*. 6. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 533 s. ISBN 978-80-7400-398-1.
- Prezident Obama podpísal Zákon o komerčnom využívaní vesmíru. In: *Slovenská spoločnosť pre vesmírnu politiku (SSPA)* [online]. 2015-11-30 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.vesmirnapolitika.sk/2015/11/30/prezident-obama-podpisal-zakon-o-komercnom-vyuzyvani-vesmiru/>.
- Resolution No. 1721 (XVI)* [1961-12-20]. United Nations General Assembly, UN Doc. A/RES/1721 (XVI).
- Resolution No. 1962 (XVIII)* [1963-12-13]. United Nations General Assembly, UN Doc. A/RES/18/1962.
- SANZ FERNÁNDEZ de CÓRDOBA, S. 100 km Altitude Boundary for Astronautics. In: *FAI – Fédération Aéronautique Internationale* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.fai.org/icare-records/100km-altitude-boundary-for-astronautics>.
- Slovenská spoločnosť pre vesmírnu politiku (SSPA)* [online]. 2017 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <http://www.vesmirnapolitika.sk/>.
- ŠTURMA, P., M. DAMOHORSKÝ, J. ONDŘEJ, J. ZÁSTĚROVÁ a M. SMOLEK. *Mezinárodní právo životního prostředí: I. část (obecná)*. 1. vyd. Praha: Eva Rozkotová – IFEC, 2004. 194 s. ISBN 80-903409-2-X.
- The Hague Convention for the Pacific Settlement of International Disputes* [1907-10-18]. UKTS 6 (1971) Cmnd. 4575.
- Trail Smelter Case (United States, Canada)* [1938-04-16 a 1941-03-11]. Reports of International Arbitral Awards, 1941, vol. 3, s. 1905-1982.
- Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under Water* [1963-08-05]. 480 UNTS 43.

- Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies* [1967-01-27]. 610 UNTS 205.
- U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act* [2015-11-25] [online]. 2015 [cit. 2017-05-31]. Dostupné na: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2262/text#toc-HEE062BAAFBD4A43859C0142C68E67F9>.
- United Nations Convention on the Law of the Sea* [1982-12-10]. 1833 UNTS 3.
- VIIKARI, L. *The Environmental Element in Space Law: Assessing the Present and Charting the Future*. 1st ed. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. 396 s. ISBN 978-90-04-16744-5.
- Von der DUNK, F. G. The European Union and the Outer Space Treaty: Will the Twain Ever Meet?. In: A. LELE, ed. *Fifty Years of the Outer Space Treaty: Tracing the Journey*. 1st ed. New Delhi: Pentagon Press, 2017, s. 75-90. ISBN 978-81-8274-948-1.
- WEEKS, E. E. *Outer Space Development, International Relations and Space Law: A Method for Elucidating Seeds*. 1st ed. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2012. 268 s. ISBN 1-4438-3965-5.

Doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
juraj.jankuv@gmail.com